Stručný nástin historie těžby stříbronosných rud v okolí obce Utín

Jaroslav Havlíček

13.století

S vládou Přemysla Otakara I. (1198 – 1230) nastupuje století převratných ekonomických změn, provázené hromadným zakládáním měst, kolonizací dosud neobydlených končin a zásadní změnou sídelní struktury. Růst Přemyslovy moci byl do jisté míry podmíněn objevením nových nalezišť drahých kovů především stříbra na Českomoravské vrchovině.

Doba brakteátová 1203 – 1300 - nové mince byly vyráběny z velmi tenkého stříbrného plechu, o váze cca 1 g (z lat.brattea). Technologie výroby mincí - v mincovně vystřihli z tence roztepaného plechu kovové kotoučky, pregéř si je srovnal do sloupku a jedinou ranou vyrazil pomocí kladiva a měkké podložky několik mincí najednou, s sebou přinesla vysokou produktivitu soudobých mincoven, které byly schopny v krátkém čase proměnit vytěžené stříbro v ražené mince. V Čechách byli brakteáty vyráběny ve třech velikostech. Plynulou ražbu této mince umožnil mimo jiné právě i nález ložisek stříbronosných rud na Vysočině.

1240 -1245 – již museli být uchyceni Ronovci – Lichtenburkové na Českomoravské vrchovině

1249 - po 16. srpnu potvrdil král Václav I. a Přemysl Otakar II. Markrabí moravský „měšťanům jihlavským a horníkům kdekoli po království českém přebývajícím“ svobody a práva městská i horní.
Záznam v kronice města Kolmar z tohoto období mluví o odchodu četného horního lidu do Čech.

1251 – Smil z Lichtenburka vykonával důležitý a časově náročný úřad nejvyššího purkrabího pražského. Po tomto roce již žádný dvorský či správní úřad již nevykonával.

1257 – král český – Přemysl Otakar II. - 5. 11. Smil z Lichtenburka se souhlasem mladšího bratra Častolova (ten sídlil pravděpodobně na hradě v Přibyslavi) a nejstaršího syna Jindřicha vydal listinu v níž odkazuje svůj desátek z dolů u Brodu, Bělé, Šlapanova a Přibyslavi klášterům v Sedlci, Mnichově Hradišti a ve Žďáru nad Sázavou. Všechny tyto kláštery patřili cisterciáckým šedým mnichům
- od tohoto roku bylo pravděpodobně dobudováno Lichtenburské dominium na Českomoravské vrchovině a počalo přinášet nemalé zisky.

1258 25. října - abstrakt jedné z nejdůležitější listiny, která se vztahuje k dolům nad Utínem:
V této listině, vydané ve Šlapanově, svědčí mincmistr Jindřich zvaný Pták, že mincmistr Eberhart, mající vrchní pravomoc nad stříbrnými doly v Brodě a v celých Čechách, před ním

prohlásil, že Theodoriku Freiberskému a Gernotovi Černému jakož i jejich dědicům neodvolatelně a navždy propůjčil štolu freiberskou, jejíž jméno pochází od jmenovaného Theodorika. Tito nákladníkům patří právo dědičné ke „ Stollo profundior“/ štole Hlubší / a „Stollo vribergii“/ štole Freiberské / ke které přináleží následující doly : Jegerberch, Vberschar,

Hertwigesberch, Breitbartesberch / pojmenovány zřejmě těžařích /, Buchberch Juvenis et Buchberch Antiguus /Buchberg mladší a Buchberg starší/, Lettenberch / Leten – jíl, berch – hora /, Clophurberch, Hohalde, Heberberch a **pole nevzdělané** ležící mezi těmito doly … až k cestě táhnoucí se při hospodě již řečeného Theodorika směrem k vesnici Utín / villam Ottonis / ,až po Hohalde /důl? vrch? / ….. se všemi **lány královskými, Smilovými a měšťanů**…. S Hlubokou štolou ….Dále Theodorik a Gernoto Černý získávají štolu Konrádovu / Cunradi / s dolem Gotesgabe a všemi příslušnými lány.

1259 – 1. ledna potvrzuje Smil předchozí Jindřichovu listinu. Toto potvrzuje úvahu o zdejší vlastní montánní správě, neboť listinu by měl potvrzovat král. Z toho, že je zde uváděn mincmistr Ebrhart vyplývá, že i když Smil z Lichtenburka si osvojuje právo na doly, přesto jen, i když možná formálně, uznává pravomoc královských mincmistrů.

1260 – 12. července se Smil z Lichtenburka zúčastnil po boku Přemysla Otakara II. Vítězné bitvy u Kressenbrunnu.

1261 – 9. ledna rozhodnutím královským Přemysla Otakara II. byly bez omezení vrchního vlastnického práva pana Smila vymaněny doly Theodorika z Urinbergu z pravomoci horních úřadů Moravských.

- v listině je doslovně uvedeno – zůstává nedotčeno právo naše a Smila z Lichtenburka. Lichtenburkům patřil výtěžek z dolů, důkaz, že král tento stav trpěl kdy páni z Lichtenburku byť jen formálně uznávali pravomoc českého mincmistra i v dolech brodských. V listině je dále obsaženo vyloučení Freibergovi štoly z pravomoci královských urburéřů a mincmistrů moravských. Zdá se ,že král tehdy jednal v Brodě se Smilem o brodských dolech a výsledkem bylo prohlášení, že nepodléhají moravské horní správě. Snad si tehdy jihlavští perkmistři osobovali nějakou pravomoc ohledně brodských dolů a Lichtenburk si vynutil vydání této listiny, snad poukazem na to, že podléhá horním orgánům země české. V této souvislosti je nutno upozornit na případ brodské směnárny (místo, kde se vykupovalo ryzí stříbro, a vyměňovali neplatné mince za platné), o níž se praví v jednom formuláři o pronájmu mince na Moravě s rychtami znojemskou a jihlavskou.

1265 - 9. 6. – vydání listiny o při o správě o kostel sv. Kateřiny a kaple na Buchbergu.

- po svolení pana Smila 13.6.1265 položil arcidiakon kouřimský na místě pražského biskupa Jana III. základní kámen k novému klášteru v Pohledě
- kněz Ditrik obsluhoval kostel na „hoře Herlivinově“a vlastnil i farní právo nejen na vsi „Villa Sagitarii“ a „ Villam Otonis“ nýbrž i na kapli na Puchperku. Obojí bylo přisouzeno plebánu pohledskému ač Ditrik dokazoval, že kapli na Puchperku nespravuje jménem svým, nýbrž jménem plebána Přibyslavského, jenž ji považoval za svou filiálku spor vznikl hned tehdy, když řád cisterciácký Pohled koupil.

1269 – cca v červnu zemřel Smil z Lichtenburka

1272 – zmínka o kapli na Buchbergu

- poslední zmínka o Častolovovi z Lichtenburka – majiteli Přibyslavi s jejím zázemím. Poté se jeho synové Hajman a Čeněk na základě nějakých starších dohod oddělili.
- 27. 8. biskup Jan listem, vydaným v Roudnici ukončil veškeré předchozí pře mezi Kateřinou abatyší Pohledskou a Sifridem farářem v Přibyslavi
- pražský biskup Jan nařídil komturovi Helwigovi (plebán a děkan) v Německém Brodě, aby zřídil komisi, která by prozkoumala při abatyše Kateřiny (klášter pohledský) se (farář přibyslavský) o kostelík sv. Kateřiny a osady k němu náležející.

1276 - Opuštění dříve nalezených rudních revírů mohl souviset s objevením bohatého ložiska v Kutné Hoře, které zlevnilo stříbro a tím se relativně zdražili náklady v ostatních revírech, že se pouze přestala vyplácet těžba jiných chudých rud nikoliv, že byly vyčerpány připovrchové obohacené zóny. Nevíme však, jaké měli těžené rudy kovnatosti, kolik stála těžba a hutnění, vyjádřeno ve stříbře či jiné komoditě.

1278 8. června – vydán Jindřichem, Smilem, Ulrichem a Rajmundem Lichtenburky obecný řád jenž obsahoval i řád horní :

1. *všechny hory, kteréž by se na dědictví našem, i na statcích rytířů a jiných poddaných našly, mají k témuž městu (totiž Brodu) a měšťanům našim příslušeti se vší měrou a se vším právem, kromě ve třech městech našich, totiž v Šlapanově, v Bělé a v Chotěboři, ku kterýmž všechny hory, nalezené na jejich lánech, jenžto jim jsou přiměřena, se vší měrou i se vším právem budou náležeti.*
2. *našel –li by kdo nový důl: vyměřeno budiž jemu sedm lánů, a z obou stran ať se vyměří pro krále pána jeden lán, pak panu Hynkovi a jeho bratřím napřed řečeným potom přísežným jeden lán jako králi, měřičům buď též dány čtyry groše za měření.*
3. *ku právu měřené hory chceme aby náležely z toho, co se na visutém nazývá, půl čtvrta lánu, z toho pak co na ležatém slove jeden lán, vysoko i hluboko v stejné míře.*
4. *kdokoliv by pracoval v tom, co se nazývá štola, a našel-li by kov: vyměřeno budiž jemu v témž místě sedm lánů a právo jiných hor. Kdyby však někdo s vědomím a přivolením sudího a toho, jemuž hory propůjčuje, v štole pracoval: nikdo jemu v půl čtvrta lánu před ním i za ním překážeti nesmí.*
5. *když hora neb štola, ježto byly vyměřeny, zanechají se opuštěny: prohlásí se to v neděli lidu, a ti, jichž jsou díly, ať pavují, kdyby pak nepavovali, opět se to po uplynutí čtrnácti dní prohlásí. Kdyby pak ani tehdáž nepavovali , tedy v šestou neděli odevzdá se v právo krále pána tím způsobem, kdyby žádný jmenovaného dolu čtvrtý, neb pátý, neb šestý, neb sedmý díl přijmouti nechtěl.*
6. *překáží-li některý důl jinému dolu vodou, má se to sudímu napřed třikrát ohlásiti, načeš za tři dni důl překážející odevzdán bude dolu, kterémuž překáží.*
7. *kdyby kdo s vědomím a povolením sudího ve štole a v dolu měřeném a opuštěném, a až k lánu měšťanův bez přivolení jejich se dobyl: záleží to ve vůli měšťanů, chtějí-li mu přechod štoly povoliti, čili nic. Došel-li by však až potud s jejich přivolením, ten u výšce prostředního člověka, kterýž ani za velikého ani za malého se pokládati nemůže, držíce ruku nataženou, ať projde bez ublížení práva, totiž pokud u přechodu nad sebou co sekati může, to bez nákladu úplně podrží, tak sice, bylo-li v tom dole dříve pavováno. Uprostřed lánu též nad hlubinou seděti bude, a cokoliv by prostředním železem pod sebou vytěžil, ať to vezme k svému užitku beze vší překážky.*

8. *kdyby však měšťané aneb kdokoli jiný napotom svou vlastní štolu zapotřebí měl: čtvrtý díl svým nákladem vydobude a obdrží.*
9. *kdekoli by nějaká hora uznána byla za hodnou k měření, míra však jiné hory, totiž lánu měšťanův, by tomu překážela, tak že by aspoň půl čtvrta lánu obdržeti se nemohl: počniž se vyměřování nadřečené hory nové v mezech lánu měšťanův, a tak dostane náležitou míru sedmi lánů, načeš králi dva, panu Hynkovi a jeho bratřím nadřečeným dva, přísežným dva lány ať se vyměří. Byl-li však mezi dvěma vyměřenými horami nový důl k vyměření usouzen a náležitou míru míti by mohl, totiž všech lánů: měřen buď. Pakli by nad ním něco pozůstávalo, totiž méně než dva lány, což slove nadbytek (vbershar): připadniž to k dobrému přísežných, zbývaly-li by ale dva lány aneb více jich: nálezcové, kteříž v nich pavují, svobodně ať užijou míry dříve řečené.*
10. *začal-li by kdo s povolením sudího a toho, kdo hory propůjčuje, nějakou štolu, a jiný, na to přišlý dříve než on, mimo náležitou míru, totiž půlčtvrta lánu, buď jinou štolu aneb jakýmkoli dolem, dříve by rudu našel: ten vezme na to svědky, a dada je vyslechnouti míru sedmi lánů dříve obdrží.*
11. *když by kdokoli z nálezců nové hory rudu a důl náležitým způsobem sudímu dříve odpověděl: žádný před ním ani za ním v délce jednoho lánu pavovati nemá. Kdo by však proti tomu to ustanovení v nadřečené míře pavovati se osmělil, ten všeho zisku z toho dolu prázden zůstane, prvnější však všechno právo míti bude.*